

Faktasta aineksia selkokirjailijan työpäiväkirjaan

- **Historiallisen miljöön ja henkilöhahmojen suunnittelu selkotarinaa**

Sanna-Leena Knuutila

Kirjallisuuden kandidaatintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kevät 2019

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
2. Selkokieli	6
2.1. Selkokirjoittamisen ohjeet kirjoittamisen apuna	8
2.2. Selkokielinen kaunokirjallisuus Suomessa	10
3. Suunnitteluprosessi	12
3.1. Taustaa	12
3.2. Ideointia ja tiedonkeruuta työpäiväkirjassa	13
3.3. Suunnittelua ja juonen punontaa	18
3.3.1. Historiallinen miljö	25
3.3.2. Henkilöhahmot	27
4. Pohdintaa	33
5. Lähteet	35

1. JOHDANTO

Selkokieli on suomen kielen muoto. Se on yleiskieltä helpompaa suomen kieltä, jossa sanat, sisältö ja rakenne ovat selkeytettyjä, helpommin ymmärrettäviä. Selkokielestä hyötyvät henkilöt, joilla on lukemisen haasteita.

Selkotarinan suunnittelu lähtee, yleiskielisen kirjan suunnittelun tavoin liikkeelle ideoinnista ja tiedonkeruusta, jatkuen miljöön, henkilöhahmojen sekä juonen rakentamiseen. Koska selkokieli on lukijalähtöistä kieltä, katsoo selkokirjailija työtään vahvasti lukijan näkökulmasta kirjoittamisprosessin jokaisessa vaiheessa: kenelle suuntaan tekstini? Mikä tieto on selkolukijalle liian vaikeaa? Miten kertoa tarinaa helpoin sanoin, mutta mukaansa tempaavasti? Millainen miljöö on selkolukijalle tuttu? Millaiset henkilöhahmot ovat helposti tunnistettavia? Arvostaahan teksti lukijaansa?

Tilastokeskuksen raportin mukaan vuonna 2017 Suomessa ilmestyi noin 3 300 kaunokirjaa. Tietokirjoja, mukaan lukien oppikirjat, ilmestyi vastaavana aikana noin 7 070 nimikettä. (Tilastokeskus 2018.)

Suomessa julkaistaan vuosittain noin 10-20 selkokirjaa (Leskelä 2019, 274). Selkokielisten nimikkeiden vuosittaiset julkaisumäärät ovat pienet, vaikka selkokirjojen kohderyhmissä lukijoiden määrät ovat lisääntyneet nopeasti. Kun vielä vuonna 2014 selkokieltä tarvitsi Suomessa noin 430 000 – 650 000 henkilöä, on vuonna 2019 julkaistun selkokielen tarvearvion mukaan Suomessa noin 650 000 – 750 000 henkilöä, jotka tarvitsevat selkokieltä joka päivä (Juusola 2019, Virtanen 2014).

Perinteistä selkokirjallisuuden kohderyhmää ovat kehitysvammaiset, vanhuksat sekä maahanmuuttajat. Lisäksi selkokirjoista hyötyvät lukihäiriöstä sekä erilaisista neurologisista sairauksista kärsivät. Viime vuosina lukijoiden kirjo on laajentunut. Lukutaidon heikentyessä selkokirjoista hyötyvät myös ei-vammaiset lapset ja nuoret. Kiireisille ihmisille selkokirjat toimivat lyhyinä, yhden illan lukuhetkiä tarinoiden tiiveyden vuoksi.

Kiinnostuin selkokielestä tutustuttuani siihen Selkokeskuksen verkkosivuilla. Ymmärsin, että selkokieli on avain ymmärtämiseen, avain lukemiseen. Meillä jokaisella on oikeus

nauttia kulttuurista ja kirjallisuudesta tavalla, jota ymmärrämme. Halusin mahdollistaa tämän oikeuden toteutumisen.

Mieltymykseni niin Suomen historiaan kuin henkilöhistoriaankin sai minut kirjoittamaan suomalaisen naisen historiaa selkokielellä. Motivaationani on ajatus, että talvi-, jatko- ja Lapin sodan kotirintaman arjesta, suomalaisen naisen historiasta täytyy kertoa sen merkittävyyden vuoksi. On tärkeää kertoa historiaa selkokielellä, jotta tieto olisi niidenkin henkilöiden saavutettavissa, joilla on lukemisen haasteita.

Halusin kirjoittaa historian kaunokirjalliseen muotoon, sillä se operoi toisin kuin tietokirja. Tutkimusten mukaan kertova teksti on helpommin ymmärrettävää kuin käsitteitä sisältävä teksti. Kertova teksti rakentaa lukijan ymmärrystä kronologisuudellaan sekä havaintoja kuvaamalla. Narratiivisuus on lukijan vahvan tuki, kun lukutapahtumassa tarina alkaa elää lukijassa ja hän löytää siitä tuttuja asioita, kuten esimerkiksi tuttuja sanoja. (Heiskanen 1994, 68-69.)

Keväällä 2019 takanani on kaksi julkaisua: *Ne lensivät tästä yli* (2017) sekä *Minä odotan sinua* (2018). Kolmas teos *Annan tarina* (työnimi) valmistuu tämän tutkielman myötävaikutuksella.

Tutkimukseni rajautuu suoraan selkokielellä kirjoitettavaan *Annan tarinaan*: ideoinnin ja tiedonkeruun kautta miljöön, henkilöhahmojen sekä juonen suunnitteluun. Tutkimuksessa kuvaan, mitä selkokirjailija ottaa huomioon suunnitellessaan selkotarinaa. Suunnittelu tapahtuu kevään 2019 aikana ja dokumentoin sitä työpäiväkirjassa, joka toimii tutkimukseni tutkimusaineistona. Paneudun työssäni pelkästään tarinan suunnitteluun, vaikka valmiissa teoksessa tulee olemaan myös Suomen armeijan arkiston (SA-Arkisto) autenttisia kuvia Lapin sodan ajalta.

Suunnittelu on osa kirjailijan kirjoitusprosessia. Siihen kuuluvat niin konkreettiset työvaiheet kuin ajatusten tasolla syntyvät assosiaatiot. Suunnittelutyö voidaan jakaa ideointiin, aineiston kokoamiseen sekä idean kehittelyyn. Jokainen kirjailija käy vaiheet läpi muodossa tai toisessa. Suunnittelu on sitä suuremmassa roolissa, mitä isommasta käsikirjoituksesta on kyse, vaikkakin suunnitelman muuttumiseen kirjoitusprosessin aikana kirjoittajan on hyvä suhtautua hyväksyvästi. (Jääskeläinen 2002, 43, 46, 64.)

Selkokieltä on tutkittu Suomessa jonkin verran. Väitöskirjoja selkokielestä on ilmestynyt kaksi. Irja Vinnin kasvatustieteellinen tutkimus *Tekstistä selkoa* (1998) sekä lingvistiikan tutkimuksen puolelta Auli Kulkki-Niemisen *Selkoistettu uutinen* (2010). Pro Gradu -tutkimusta ovat tehneet muun muassa Kirsi Heiskanen (1991) *Selkokielen tekstilingvistinen analyysi ja luettavuus*, Pirta Aaltonen (1993) *Adverbit selkokielessä* sekä Leena Sipilä (1995) ”*Selkokieli ja kaunokirjallisuus*”.

Selkokieli on kehittynyt 1990-luvun tutkimusten jälkeen. Siksi osa tutkimuksista sekä selkokieltä koskevasta kirjallisuudesta on osaksi vanhentunutta. Selkokielen tutkija Leela Laura Leskelän teos *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas* (2019) on ajantasainen julkaisu selkokielen nykytilasta. Teoksessa paneudutaan niin kirjoitusohjeisiin kuin esitysasuiin ja kuvitukseenkin. Erityisenä ansiona kirjassa esitellään selkokielen mittari, joka on kehitetty selkokielen asiantuntijoiden työkaluksi. Mittarin kriteerit on jaoteltu koskemaan tekstikokonaisuutta, sanastoa ja kielen rakennetta.

Tutkielmani aluksi esittelen selkokielen kirjoittamisen periaatteita sekä selkokaunokirjallisuutta. Sen jälkeen avaan historiaan pohjautuvan teokseni taustaa ja kuvaan selkokirjan suunnitteluprosessia. Käsitteän aineistosta ideoinnin, tiedonkeruun, miljööön, henkilöhahmojen sekä juonen aihepiirejä. Lopuksi esitän yhteenvedon prosessista ja suuntaan katseeni tulevaan.

Tutkimus jatkuu pro gradu -työssäni, jossa dokumentoin tämän tutkimuksen suunnittelutyön pohjalta valmistuvan selkokiellisen kaunokirjan, *Annan tarinan* kirjoitusprosessia.

1. SELKOKIELI

Tässä luvussa määrittelen selkokielen, kerron sen kehityksestä Suomessa sekä avaan selkokirjoittamisen ohjeistusta. Lopuksi kerron selkokirjallisuuden tilasta sekä haasteista maassamme.

Selkokieli on suomen kielen muoto. Se on sanastoltaan, sisällöltään sekä rakenteeltaan yleiskieltä selkeämpää kieltä. Henkilöille, joilla on kielellisiä vaikeuksia, selkokieli on edellytys ymmärtämiselle ja sitä kautta yhteiskunnassa toimimiselle.

Selkokielen kehittäminen alkoi Suomessa 1970-luvulla. Se sai merkittävimmät suuntaviivansa Ruotsista, jossa selkokielellä oli jo pidemmät perinteet. Olihan Ruotsin ensimmäinen selkokirja julkaistu jo vuonna 1968. Suomessa ensimmäinen selkokirja julkaistiin vuonna 1983. Suomessa ajatus helpommasta kielestä virisi niissä piireissä, joissa oltiin tekemisissä erityisryhmien, kuten kehitysvammaisten kanssa. Ymmärrettiin, että selkeämmän kielen ansiosta voidaan ehkäistä muun muassa syrjäytymistä. (Kulki-Nieminen 2010, 19, 21, Leskelä & Kulki-Nieminen 2015, 134.)

1980-luvulla Suomessa tehtiin monta merkittävää selkokielen edistämistä koskevaa päätöstä. Vuoden 1981 selkokirjallisuuden seminaarissa määriteltiin selkokirja ja Kehitysvammaliitosta tuli selkokielen päävastuujärjestö. Vuonna 1983 alkoi ilmestyä Leija-lehti, joka on kehitysvammaisille suunnattu aikakauslehti. Erityisen suurena meriittinä selkokielen ja selkokirjallisuuden saralla voidaan pitää vuonna 1988 perustettua selkokieliyöryhmää. Ryhmä otti vastuulleen muun muassa selkokirjallisuuden tukemisen ja myöntää edelleen vuosittain valtiontukea selkokieliselle kirjallisuudelle, niin kirjailijoille kuin kustantajillekin. Selkotunnus, joka takaa selkokirjojen selkokielisyyden, otettiin käyttöön vuonna 1991. (Kulki-Nieminen 2010, 22-23.)

(Vernerinet 2019.)

Selkokielen määritelmät ovat Suomessa muuttuneet vuosien saatossa. Kulkki-Niemisen (2010, 28) mukaan ensimmäisissä määritelmässä painotettiin sekä kirjoittajan omaa näkökulmaa että tekstin muokkausta. Myöhemmin painotuksen suunta on kallistunut selkokielen kohderyhmiin sekä tekstin taittoon ja visuaalisiin piirteisiin. Nykyisin Suomessa käytetään seuraavaa selkokielen määritelmää:

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. (Leskelä 2019, 93.)

Suomessa selkokielen pääkäyttäjärhytät on määritelty Leskelän (2019, 97) mukaan seuraavasti:

1. henkilöt, joilla on pysyviä ja synnynnäisiä neurobiologisia syitä selkokielen tarpeelle
2. henkilöt, joiden selkokielen tarve on syntynyt elämän aikana vamman tai sairauden vuoksi
3. henkilöt, joiden selkokielen tarve on todennäköisesti väliaikainen ja jotka voivat hyödyntää jotakin muuta kieltä tai kommunikointijärjestelmää viestinnässään.

Selkokielen ydinryhmäksi kutsutaan kohderyhmää, joilla lukemisen ja kielenkäytön ainoa edellytys on selkokieli. Toissijaisiksi tarvitsijoiksi sen sijaan kutsutaan niitä kohderyhmien henkilöitä, joilla selkokielen tarve liittyy selkokielen ajoittaiseen tarpeeseen, tiettyihin teksteihin tai tilanteisiin. (Leskelä ym. 2015, 26.)

Kulkki-Nieminen (2010, 30) viittaa tekstissään myös ei-vammaisiin koululaisiin sekä vähemmän lukeviin henkilöihin. Heitä ei ole aiemmin mielletty selkokielen kohderyhmiin. Kokemukseni mukaan selkokirjallisuus onkin laajassa mielessä meidän kaikkien kirjallisuutta. Selkotekstit voivat toimia niin sanottuina sisäänheittäjinä lukemisen maailmaan henkilöillä, joilla on negatiivinen asenne lukemiseen. Selkokirjat palvelevat myös muun muassa yleiskieltä lukevia kiireisiä henkilöitä. Näillä henkilöillä lukemisen keskiössä ei ole itse selkokieli, vaan selkokirjalle tyypillinen juonen helppous ja tarinan napakkuus.

2.1. Selkokirjoittamisen ohjeet kirjoittamisen apuna

Ensimmäiset selkokirjoittamista tukevat ohjeistukset laadittiin Suomessa 1970-luvulla. Ohjeistuksiin oli haettu näkökulmaa Osmo A. Wiion luettavuustutkimuksista sekä kansainvälisistä ohjeistuksista. 1990-luvulla selkokielen ohjeet pohjasivat kahteen kansainväliseen ohjeistukseen: IFLA:n *Guidelines for Easy-to-Read Material* sekä European Association of Inclusion International:n *Tee se helpoksi*. Ongelmana kansainvälisissä ohjeistuksissa oli kuitenkin se, että eri kielet sisältävät myös kielikohtaisia piirteitä. Esimerkiksi suomen kielessä on runsas taivutusjärjestelmä, joka vaatii oman ohjeistuksensa. Kansainväliset ohjeistukset eivät siis palvelleet kaikkia kieliä aukottomasti. Sittemmin 2000-luvulla muotoilluissa ohjeistuksissa on hyödynnetty tutkimustietoa, jota on saatu tekstin ymmärrettävyyden ja selkotekstien tutkimuksista. (Kulkki-Nieminen 2010, 32, 38. Leskelä ym. 2015, 41-42. Leskelä 2019, 111.)

Tämän hetkisessä selkokirjoittamisen ohjeistuksessa painotetaan kolmea pääpiirrettä; tekstin kokonaisuusrakennetta, kielellistä rakennetta sekä sanoja. Tekstin kokonaisuusrakenteeseen liittyvät ohjeistukset keskittyvät tekstin sisältöön ja etenemistapaan. Kielellisessä rakenteessa huomio kohdistuu suomen kielen kielioppiin sekä sen taivutusjärjestelmään ja sanojen kohdalla painotus on tutuissa, arkisissa sanoissa sekä niiden käytössä. (Leskelä ym. 2015, 42-43.) Näiden pääpiirteiden pohjalta nykyisiin selkokirjoittamisen ohjeisiin on määritelty tekstin sisällön, sanaston, rakenteen, lauseiden ja tekstin kokonaisuuden tarkempia ohjeistuksia. Lisäksi huomioon on otettu kielen tarkistaminen sekä eri tekstilajit. Tekstien kirjoittamista koskevia lajikohtaisia ohjeistuksia on annettu informoiville, kaunokirjallisille sekä mediateksteille. (Kulkki-Nieminen 2010, 38. Leskelä 2019, 112.)

Sharples (1998) puhuu kirjailijoista, jotka ovat tyyleitään joko löytäjiä (*Discoverers*) tai suunnittelijoita (*Planners*). Löytäjien lähestymistapa kirjoittamiseen on kirjoittajakeskeinen. He keskittyvät tekstiin ensin oman itsensä ymmärtämisen kautta, jonka jälkeen he kirjoittavat lukijoille. Sen sijaan suunnittelijoilla tekstin fokuksena ovat lukijat. He suunnittelevat kirjansa lukijalähtöisesti kirjoitusprosessin alusta saakka.

Suunnittelijoiden prosessissa lukijakeskeisyys rajoittaa suunnittelua. (Sharples 1998, 112-113.)

Selkoteksti on lukijälähtöistä tekstiä. Kun yleiskielinen teksti suunnataan yleisesti koko väestölle, kirjoitetaan selkokielinen teksti erityisesti henkilöille, joilla on kielellisiä vaikeuksia esimerkiksi matalan koulutuksen, kehitysvammaisuuden tai maahanmuuttajataustan vuoksi. Selkokirjailija suunnittelee keräämästään taustaineistosta lukijaa lähellä olevan tekstin ja kertoo sen tutuin, jokapäiväisin sanoin. Selkokirjoittaja on vastuussa tekstinsä ymmärrettävyydestä. Selkokielen kohderyhmien kohdalla vastuu tekstin ymmärtämisestä ei ole lukijalla. (Sainio ym. 2002, 24.)

Selkokielellä kirjoittaminen edellyttää kirjoittajalta laaja-alaista näkökulmaa tekstiin ja sen ymmärrettävyyteen. Yksittäistä, vaikeaa sanaa tärkeämpää on tekstin selkeä kokonaisrakenne. Hyvä selkokirjoittaja näkee seikat, jotka tekevät tekstistä lukijalle vaikean. (Leskelä 2019, 111.)

On tärkeää, että selkokirjoittaja itse ymmärtää aiheen, josta kirjoittaa. Vaikka lopullinen selkoteksti onkin lyhyt ja tiivis, edellyttää tarinan taustalla olevan aineiston sisäistäminen laajamittaista tutkimustyötä. Vasta tämän jälkeen selkokirjailija löytää aiheesta ”punaisen langan” kerrottavaksi ja hän pystyy esittämään asian raikkaasta näkökulmasta. (Sainio, 1995, 39-40.)

Selkokirjoittamisen ohjeet ovat mielestäni tärkeitä ja antavat tukea kirjoittamiseen. Erityisesti asiatekstien kohdalla ne auttavat informaation tiivistämisessä ja oleellisen asian nostamisessa tekstiin. Selkokielistä kaunokirjallisuutta kirjoittavan ei kuitenkaan tulisi tulkita ohjeita liian tiukasti, jotta tarinasta ei tulisi tylsä ja lukuintoa latistava. Hyvä selkokirjailija ottaa huomioon selkokirjoittamisen ohjeet, mutta osaa sukkuloida niiden ja oman luovuutensa maastossa lukijakeskeisestä fokuksesta huolimatta. Selkokirjoittamisen ohjeet eivät ole fiktion maailmaa sitova säännöstö, vaan ne ovat apuna selkokielen toteutumisessa. Sainio (1995, 40) muistuttaakin kirjoittajaa panostamaan luovaan kirjoittamiseen teknisen kirjoittamisen sijaan.

2.2. Selkokieline kaunokirjallisuus Suomessa

Kaunokirjallisuus jaetaan perinteisesti kolmeen: kertomakirjallisuuteen, runoihin sekä draamaan. Suomessa selkokieline kertomakirjallisuus näki päivänvalon vuonna 1983, kun Pertti Rajalan käännös ja selkomukautus *Poliisit perässä* ilmestyi. Teos oli mukautettu norjan kielisistä kirjoista. Nykyään selkokirjoja ilmestyy Suomessa vuosittain noin 10-20 kappaletta. Selkorunokirjojen julkaiseminen on lisääntynyt Suomessa, mutta näytelmistä edelleen vain Aleksis Kiven *Nummisuutarit* on tehty myös selkoversioksi. Kaikkiaan Suomessa on julkaistu noin 400 selkokirjaa. (Leskelä ym. 2015, 134, Leskelä 2019, 274-275, 277.)

Suomessa julkaistuista selkokirjoista pääosa on eri-ikäisille suunnattua kaunokirjallisuutta. Selkokieline kaunokirjallisuus voidaan jakaa kahteen ryhmään riippuen siitä, onko teksti kirjoitettu suoraan selkokielelle vai onko se tehty yleiskielisestä tekstiversiosta eli selkomukautettu. Noin puolet maassamme julkaistavista selkokirjoista on suoraan selkokielelle kirjoitettuja, toiset puolet selkomukautettuja. (Leskelä 2019, 275-276.)

Selkokielisellä kaunokirjallisuudella on haasteensa. Ensinnäkin se on marginaalikirjallisuutta (Leskelä ym. 2015, 137). Vaikka selkokielestä hyötyvien henkilöiden määrä maassamme kasvaa, eivät selkokirjat aina kohtaa kohderyhmiään. Kehitysvammaiset eivät itse löydä selkokirjoja, vaan ovat läheistensä tai hoitohenkilökunnan selkokirjatuntemuksen varassa. Lukemiseen kielteisesti suhtautuvat henkilöt eivät tutustu selkokirjoihin, sillä he eivät käy esimerkiksi kirjastoissa. Lisäksi selkokirjallisuutta julkaisevat vain pienet kustantamot, jolloin uutuuskirjatkaan eivät nouse mediassa otsikoihin (Leskelä ym. 2015, 137).

Toinen selkokieline kaunokirjallisuuden haaste on sen sisällössä. Kun selkokirjailijan kynää kuljettavat selkokirjoittamisen ohjeistukset ja toisaalta samaiselta kynältä vaaditaan luovaa ilmaisua, on selkokirjailija haasteen edessä. Kaunokirjallisen tekstin tulisi herättää lukijassa tunteita ja saada lukija innostumaan tarinasta niin, että hän haluaa jatkaa lukemista. (Leskelä ym. 2015, 137-138.) Siksi onkin tärkeää, että selkokirjojen aiheet ovat tuoreita ja siten kiinnostavia. Myös selkokirjojen ulkoasujen tulisi olla houkuttelevia, sillä usein lukija valitsee kirjan kansikuvan perusteella.

3. SUUNNITTELUPROSESSI

Tässä luvussa kuvaan Suomen sotahistorian viimeisimpään taisteluun, Lapin sotaan (1944-1945) pohjautuvan selkokirjani suunnittelua. Historiaan pohjautuva fiktiivinen teos kuvaa menneeseen aikaa sijoittuvia tapahtumia, jotka ovat todistettavissa erilaisten dokumenttien avulla. Teoksessa fiktiiviset henkilöt ovat todellisten henkilöiden kaltaisia ja kohtaavat tarinassa historian tapahtumia. (Hietasaari 2015, 9.)

Aluksi taustoitan suunnittelua aiemmalla selkokirjoittamishistoriallani. Tämän jälkeen pohdin työpäiväkirjan merkitystä suunnitteluprosessissani ja lopulta avaan suunnittelua työpäiväkirjaani havainnoiden. Jaan prosessin ideointiin ja tiedonkeruuseen sekä miljöön, henkilöhahmojen ja juonen rakentamiseen selkokielen näkökulmasta.

3.1. Taustaa

Keväällä 2016 tutustuin selkokieleen Selkokeskuksen verkkosivuilla. Opin, että selkokielen avulla ihmiset pääsevät sekä osallisiksi yhteiskuntaan että voivat nauttia kulttuurista ja kirjallisuudesta. Halusin tarjota heille lisää positiivisia lukukokemuksia.

Historia on aina kiinnostanut minua: niin Suomen historia kuin henkilöhistoriakin. Näin ollen minua on kiinnostanut myös isovanhempieni nuoruus maamme sotavuosina 1939-1945.

Suomen sotahistoria on melko miehistä. Keskusteluissa on käsitelty pääosin sotarintaman saavutuksia ja tappioita miesten kertomana. Sen sijaan kuvaukset kotirintaman elämästä ovat jääneet vähälle. Mitä naiset tekivät? Miten he selviytyivät sodan vuosista?

Vuoteen 2017 mennessä selkokielellä oli kirjoitettu tietoteoksia talvi-, jatko- ja Lapin sodasta, mutta niissä näkökulma oli pääosin sotarintamalla. Kotirintaman arjesta, naisen näkökulmasta ei selkokielistä kaunokirjallisuutta vielä ollut. Kun ensimmäinen selkokirjani vuonna 2017 ilmestyi, oli se ensimmäinen sekä kotirintaman naisten elämästä kertova että päiväkirjamuotoinen selkokirja. Miljöönä oli talvisota ja päähenkilönä suomalainen nainen, Hilka.

Ensimmäisen selkokirjani ilmestyttyä päätin, että tarinan on jatkuttava. Jatko-osien avulla voisin rakentaa historian kaaren toisen maailmansodan aikaisista Suomessa käydyistä sodista. Tämä oli perusteltua selkokielen kohderyhmän näkökulmasta. Selkeät kokonaisuudet helpottavat hahmottamista ja ymmärtämistä. Kaunokirjallisessa muodossa kerrottu historia tarjosi selkolukijoille sekä tiedollisen että kulttuurisen kokemuksen.

Vuonna 2018 ilmestyi trilogian toinen osa *Minä odotan sinua*. Jatko-osa käsitteli kotirintaman naisten elämää jatkosodan aikana. Nyt suunnittelun alla oleva, Lapin sotaa käsittelevä selkokirja *Annan tarina* (työnimi) päättää kotirintaman naisten elämää käsittelevän sarjan.

3.2. Ideointia ja tiedonkeruuta työpäiväkirjassa

Idea *Annan tarinasta* syntyi jo trilogian edellisiä osia kirjoittaessani. Pää tavoitteenani oli avata selkolukijalle toisen maailmasodan aikaisten, Suomessa käytyjen sotien historiankaari kaunokirjallisessa muodossa. Selkokieliä tietokirjoja aiheista jo oli julkaistu. Uskoin kaunokirjallisessa muodossa olevan historiatekstin oleva helpommin lähestyttävissä kuin tietotekstin.

Alkuvuodesta 2019 ryhdyin lukemaan *Annan tarinan* taustaksi Lapin sodan tietokirjoja. Tein työpäiväkirjaan merkintöjä ja laadin sodan aikajanan. Löytämäni sodan faktat synnyttivät minussa uusia ideoita, jotka taas vaativat uusia tutkimuksia. Tiedonkeruu ja ideointi ruokkivat toinen toisiaan ja lomittuivat yhteen.

Tutkielmani tutkimusaineistona toimii työpäiväkirjani, joka käsittää kirjaamani *Annan tarinan* suunnitteluprosessin: ideoinnin ja tiedonkeruun sekä juonen, historiallisen miljööän sekä henkilöhahmojen rakentamisen. Kirjoitan työpäiväkirjaani yleiskielellä, sillä suunnittelen selkotarinani aina yleiskielellä. Sen sijaan käsikirjoituksen kirjoitan suoraan selkokielelle, sillä se on minulle luontevin tapa kirjoittaa selkotarinaa.

Työpäiväkirja on yksi kirjoittamisen väline, siinä missä kynä tai näppäimistökin. Kirjoittaja voi käyttää tätä välinettä muun muassa kirjoittamisen herättämien tuntemusten pohdintaan, muistiinpanojen ja suunnitelmien laadintaan sekä tajunnanvirtamaiseen

kirjoittamiseen (Svinhufvud 2007, 150). Toisaalta päiväkirja voi olla myös tiukasti kirjoitustyötä kuvaava dokumentti, mikäli se tässä muodossa palvelee kirjoittajaa parhaiten. Päiväkirja on kaiken kaikkiaan mahdollistava työkalu:

- Päiväkirjan pitäminen tukee kirjoittamisprosessia.
- Päiväkirja tarjoaa paikan, johon voi kirjoittaa mitä tahansa, miten tahansa.
- Päiväkirja mahdollistaa säännöllisen kirjoittamisen
- Päiväkirjan avulla kirjoittamista voi käyttää ongelmien työstämiseen.

(Svinhufvud 2007, 149-150.)

Svinhufvudin listaus työpäiväkirjan tarjoamista mahdollisuuksista kirjoittamisen prosessissa koskee lähinnä asiakirjoittamista. Se on kuitenkin hyödyllinen myös fiktion tuottamisessa, vaikka tekstin valmistuminen ei etenekään yhtä kaavamaisesti kuin asiatekstin. Fiktiivisen tarinan valmistumisen prosessi voi olla kaunokirjallisessa luovuudessaan yllätys, myös kirjoittajalleen.

Sampson, Ortlieb sekä Leungin (2016, 4) tutkimuksen mukaan monet kirjailijat pitävät ideoistaan päiväkirjaa. Mukana kulkee pieni vihko, johon kirjailija kirjaa muun muassa hahmotelmia henkilöhahmoista, dialogin pätkiä sekä juonikaavioita. Kirjailijoille on tärkeää, että he pystyvät kirjaamaan uudet ideansa ajasta tai paikasta riippumatta. Uusien ideoiden kirjaamista välittömästi, pidetään oleellisena osana kirjoittamisen prosessia.

Kirjailijoiden tekemä taustatutkimus ennen varsinaisen kirjoittamisen aloittamista vaihtelee vähäisestä laajamittaiseen. Suurin osa kirjailijoista tekee taustatyötä haastatteluiden ja tarinan autenttiossa ympäristössä vierailujen muodossa, lukemisen ja internetin käytön lisäksi. Kirjailijat pitävät hyvää ja perusteellista taustatyötä tärkeänä. (Sampson ym. 2016, 5-6.)

Työpäiväkirjani on tukenut *Annan tarinan* suunnitteluprosessia, vaikka en ole kirjoittanut työpäiväkirjaa säännöllisesti ja vaikka sen muoto on vaihdellut. Alkuun se koostuu yleiskielisestä pohdinnasta ja suunnittelusta (Työpäiväkirja 14.2.2019). Olen kirjannut päiviä, jolloin olen tutkinut esimerkiksi Lapin sotaan liittyvää faktaa:

Tänään aloitan lapin sodan tietokirjojen (Tikkanen, Kallioniemi) lukemisen. Luen teoksia pääkohdittain, sillä tarkoitukseni on saada rakennettua paperille aikajana sodan ajalta. Tuo ajanjakso on 15.9.1944 - 27.4.1945.

(Työpäiväkirja 10.2.2019.)

Suunnittelu ei ole vain mekaanista faktojen järjestykseen laittamista. Vähitellen tiedonkeruun rinnalla kaunokirjallinen tarina on alkanut elää mielikuvissani. Se on synnyttänyt selkokieliä tarinan osia (Työpäiväkirja 13.3.2019). Muun muassa autenttisten Lapin sodan aikaisten kuvien katselu on rakentanut alitajunnassani *Annan tarinalle* miljöötä:

Sekä Tikkasen että Kallioniemen tietokirjojen kuvituksesta minua koskettavat tuhotut kylät ja maisemat. Mustaa poltettua puuta, tuhottuja taloja, kuraisia teitä, räjäytettyjä siltoja. Anna silittää lehmän selkää ja huokaisee. Kotipihasta ei ihmisille jäänyt mitään, lehmille sentään navetta... tuo näky muodostui yhtäkkiä silmiini. Näen Annan seisomassa tiellä ja katselemassa tuhattua kotiaan vähän kauempaa. Anna empii, jatkaisiko matkaa, mutta jatkaa sittenkin. Tuossapa taitaakin olla yhden kohtauksen runko.

(Työpäiväkirja 12.2.2019.)

Selkokirjailijan on lähestyttävä ideoitaan selkolukijan näkökulmasta: mikä aihe kiinnostaa lukijaa ja onko aihe lukijalle tarpeen. Hyvät selkokirjan aiheet ovat selkolukijalle läheisiä ja tuttuja. Samalla ne kuitenkin tuovat uutta tietoa esimerkiksi lähestymällä tuttua aihetta uudesta näkökulmasta. (Leskelä 2019, 116-117.) *Annan tarinassa* kuvataan selkeää historian ajanjaksoa, Lapin sotaa, mikä helpottaa aiheen hahmottumista selkolukijalle. Lapin sotaa käsitellään kuitenkin erilaisesta näkökulmasta kuin tietokirjoissa. Pääpaino ei ole sotarintamalla, vaan näkökulma on kotirintaman naisen.

Sota on haastava aihe selkolukijalle. Kaikilla selkolukijoilla ei ole omakohtaista kosketusta sotaan ja toisille sodan negatiivinen kaiku saattaa aiheuttaa ahdistavia tuntemuksia. Siksi *Annan tarina* käsittelee aihetta tuttujen ja lempeiden tuntemusten kautta. Lapin sotaa ja nuorten naisten evakkomatkaa rakennetaan ystävyys-, perheen, kodin ja rakkauden kautta.

Työpäiväkirjan avulla olen jäsennellyt ajatuksiani, testannut ideoitani sekä pohtinut vaihtoehtoja. Työpäiväkirja on toiminut myös ongelmien analysointikanavana. Kun suunnittelutyötäni ohjaavat selkokirjoittamisen ohjeistukset, syntyy omanlaisiaan ongelmia. Niihin vastaukset ovat löytyneet niin ikään kirjoittamalla:

Miljööstä on rakennettava selkeä ja yksinkertainen. Kirja rajautuu Lapin sotaan; se on selkeä ajallinen jakso. - Ongelmana on kuitenkin se, että tarina kulkee mennessä ajassa useiden vuosikymmenten takana. Miten kuvaan sitä selkolukijalle? (...) Tässä tarinassa ei ehkä tule niin selkeästi kotirintaman sotasanastoa, että tarvitaan sanaluetteloa kirjan alkuun. Olisiko tarpeen kertoa alussa Lapin sodasta ns. infolaatikossa ja siten viedä lukija menneeseen aikaan?

(Työpäiväkirja 18.2.2019.)

Historiaan pohjautuvan romaanin kohdalla taustatutkimus ja tiedonkeruu ovat erityisen tärkeitä. Romaanin faktojen on oltava täsmällisesti oikein, mikäli kirjailija haluaa säilyttää teoksensa uskottavuuden (Pehkonen 2018, 115-116). Tämä vaade ei poikkea selkokirjoista. Siksi olen tiedonkeruun aikana lukenut paljon Lapin sotaan liittyvää materiaalia: sotahistoriaa, haastatteluja, kaunokirjallisuutta. Paljon myös sellaista, joka ei suoranaisesti kuulu kotirintaman arkeen, mutta joka on ollut tarpeen kokonaiskuvan luomisessa. Maiju Lahtinen (2008, 103) toteaaakin, että vaikka kaikki taustatieto ei suoranaisesti päätyisi teokseen, auttaa se kuitenkin kirjailijaa pitämään tarinan koossa:

Lapin sodan aikajana on nyt valmis. Olen hahmotellut siihen sodan alun (15.9.1944) ja lopun (27.4.1945). (...) Janalta löytyy myös päivämäärä 1.10, jolloin suomalaiset tekivät uhkarohkean maihinnousun Tornioon saksalaisten selustaan. Näiden päivämäärien välissä siviilien evakuointi oli jo pääosin tehty, sillä esimerkiksi 19.9. takalappi oli jo tyhjä.

(Työpäiväkirja 14.2.2019.)

Jenni Linturin (2014, 39) mukaan tiedonkeruun jälkeen materiaali tulisi käydä kriittisesti läpi: mitä tarvitaan tarinan rakentamiseen ja mikä on syytä jättää pois. Tärkeää on, että

rajaus on tehty huolella ja juonta palvelen. Fiktiivisessä historiaan pohjautuvassa selkotekstissä historian määrää ja sen syvyyttä on pohdittava huolella selkolukijan näkökulmasta:

Historian kaari yhdistää kaikkia kolmea teosta; talvisota, jatkosota ja Lapin sota. Tosin tämä ei välttämättä näyttäydy kovin vahvana sitovana tekijänä selkolukijoiden kohderyhmistä kehitysvammaisille. Uskon, että muiden kohderyhmien kohdalla historia hahmottuu heille ja jää mieleen. Muistisairaiden vanhustenkin kohdalla, sillä onhan tutkittu, että juuri vanhat asiat pysyvät heillä muistissa parhaiten. He ovat oppineet/eläneet nämä Suomen historian vaiheet nuoruudessaan. Maahanmuuttajilla ei yleensä ole kielen oppimisen ja lukemisen ongelmana älyllinen vajavaisuus, jolloin kielen opittuaan, he pystyvät hahmottamaan mennyttä aikaa, Suomen historiaa. Samoin on henkilöillä, joilla on asenteellinen syy vieroksua lukemista yleensä tai he kärsivät lukihäiriöstä tms. Näin ollen uskon tämän valintani onnistuvan hyvin selkokirjassani. (Työpäiväkirja 24.2.2019.)

Kirjoittamispäiväkirjan eräs tarkoitus on helpottaa käsikirjoituksen kirjoittamiseen ryhtymistä (Svinhufvud 2007, 149). Omalla kohdallani työpäiväkirja on helpottanut kirjoittamista sekä konkreettisesti, esimerkiksi kirjan lukujen suunnittelussa, että antanut luovuudelle tilaa. Olen kirjoittanut työpäiväkirjaan tarinan osia huolettomasti. Se on ollut stressitön paikka kirjoittaa, sillä teksti ei ole vielä ollut käsikirjoitus eikä sillä näin ollen ole ollut tasovaatimuksia. Tiedonkeruun lomassa on syntynyt kirjoittamisen palo:

Haluaisin jo päästä kirjoittamaan. Tuottamaan tekstiä, tarinaa. Mutta vielä hetken joudun pidättelemään itseäni. Vielä vähän laatimaan raameja tarinalle. Jäsennellä sitä. Vaikka toisaalta, mikäs minua estää??

(Työpäiväkirja 2.4.2019.)

3.3. Suunnittelua ja juonen punontaa

Kirjoittamisen aikana kirjoittaja käy läpi sekä tietoisesti että tiedostamatta useita eri kirjoittamisen vaiheita. Näistä vaiheista käytetään nimitystä kirjoittamisen prosessi.

Ajatus kirjoittamisesta prosessina syntyi 1970-luvulla. Käsite *kirjoittamisen prosessi* piti sisällään sekä kirjoittamiseen liittyvät erilliset työvaiheet, esimerkiksi luonnostelun ja tekstin muokkaamisen, että uuden ajatuksen kirjoittamisesta kognitiivisena prosessina. (Svinhufvud 2007, 17, 33.)

Suunnittelu lukeutuu kirjoittamisen konkreettisiin työvaiheisiin, mutta sillä on myös kognitiivisen aspekti. Konkreettiset työvaiheet pitävät sisällään muun muassa kirjoittamisaikataulun laatimisen, kun taas kognitiiviset prosessit ovat kirjoittajan ajatuksellisia jatkumojä. Kirjoittaja kulkee intuitiivisesti pohdinnoista päätelmiin, tajunnanvirrasta järjestelmällisyyteen poimien ja ajatuksiaan yhdistellen. (Svinhufvud 2007, 17-18.)

Annan tarinan kognitiivinen prosessi alkoi ajatuksissani jo kaksi vuotta sitten, trilogian ensimmäisen osan, *Ne lensivät tästä yli*, valmistuttua. Ajatukset vahvistuivat toisen osan, *Minä odotan sinua*, kirjoittamisen myötä (Työpäiväkirja 22.1.2019). Samalla kun luin jatkosodan historiaa, kiinnitin huomiota myös Lapin tapahtumiin. Vaikka en vielä tehnyt konkreettisia muistiinpanoja, jäivät Lapin sodan tapahtumat elämään alitajuntaani.

Lukiessani Lapin sodan evakkomatkoihin liittyviä historiakirjoituksia sekä tietokirjojen kuvia katsellessani, alkoivat sekä juoni että päähenkilö Anna vähitellen elää minussa. Aloin nähdä Annan kotipirtissä, kuraisella tiellä karjan kanssa, junassa matkalla evakkopaikkaan sekä takaisin kotipihassa. Lyhyistä mielikuvista syntyi vähitellen koko juonen kaari: fakta synnytti fiktiota.

Juoni on tarinan toiminnan ja tapahtumien esittämistä siinä järjestyksessä, että tapahtumien väliset syyt käyvät ilmi (Hosiaisluoma 2003, 377). *Annan tarinassa* juonen tehtävänä on kuvata sekä lappilaisten nuorten naisten karjan kuljetusmatkaa evakkopaikkakunnalle että päähenkilön Annan sisäistä miljöötä henkilöahmoa syventäen. Selkotarinalle tyypillisesti juonesta rakentuu selkeä kokonaisuus, jota

selkolukijan on helppo seurata. Tarina etenee kronologisesti, siinä ei ole takautumia eikä ymmärtämistä hankaloittavia useita sivujuonia.

Selkotarina koostuu perinteisestä tarinan kaaresta; aloituksesta, asioiden käsittelystä ja lopetuksesta. Heti tarinan alussa lukija tutustuu tarinan perusteisiin; miljööseen, henkilöhahmoihin sekä teemaan. Käsittelyosuudessa tarinaa kuljetetaan eteenpäin selkeästi jaksoittain. (Leskelä ym. 2015, 146.)

Selkoromaanit ovat lyhyitä, noin sata sivuisia. Tämän vuoksi tarinan rakenteen suunnittelu on erityisen tärkeää. Juonen on hyvä olla samalla napakka, mutta sisältää silti tarina kokonaisuudessaan ja loogisesti esitettynä. (Leskelä 2019, 125.) Jotta saan juonen mahtumaan noin sataan sivuun, alkoi *Annan tarinan* juonen suunnittelu matemaattisella laskennalla:

Selkokirjassa minun on ajateltava jo tässä kohtaa selkokirjojen suositeltua sivumäärää, noin sataa sivua. Lisäksi mukaan tulee SA-Arkiston kuvia, jotka lisäävät sivumääriä. Koska selkokirjojen luvut ovat yleensä kahdesta neljään sivua, tulee näin laskien lukuja kirjaan noin 33 lukua. Koska kuvat vievät oman tilansa, tulee lukuja olemaan noin 25 – 30. (Työpäiväkirja 10.3.2019.)

Tämän jälkeen jaoin luvut päälukujen alle ja otsikoin ne. Otsikoissa näkyy kunkin pääluvun teema. Koska tarina on myös matkakertomus, koostuvat otsikot matkaamiseen liittyvistä aiheista. Aiheet etenevät selkokirjoille tyypilliseen tapaan kronologisesti:

1. Lähtö Lapista
2. Evakkomatka
3. Rakkautta junassa
4. Vihdoinkin perillä
5. Takaisin kotiin

→ Kussakin viisi lukua

→ noin 20 sivua.

(Työpäiväkirja 10.3.2019.)

Listaus toimii myös kirjan alustavana sisällysluettelona. Kaunokirjallinen tarina on usein pitkä ja siksi sisällysluettelo selkokirjan alussa on tarpeen: selkolukijan on helppo hahmottaa juonen kulku. Lisäksi Leskelän (2019, 120) mukaan sisällysluettelon tarkoituksena on tukea lukemista ja helpottaa muistamista.

Annan tarina sisältää pääjuonen, Annan evakkomatkan, sekä sivujuonen. Sivujuonena kulkee Annan ja Paavon tarina, joka rakentaa evakkomatkiaan vastatunnetta: rakkautta kodin jättämisen ja ikävän vastapainoksi. Positiivinen aspekti on erityisen tärkeää selkokirjoissa. Tällöin tunnelma synkkiäkään aiheita käsiteltäessä ei ole kauttaaltaan lohduton.

Linturin (2014, 43) mukaan juonirakennetta voi lähteä syventämään. Voi laatia kohtausluettelon, josta on helppo nähdä juonen tarkempi kulku. Luettelosta pystyy tarkistamaan muun muassa kohtausten rytmin ja keston. *Annan tarina* jakautuu päälukujen sisällä viideksi alaluvuksi:

1. Lähtö Lapista

1. Kotiolojen esittelyä
2. Evakkomääräys saapuu
3. Evakkomatkan valmistelut
4. Lehmien kuljettamisen aloitus
5. Lehmien kuljetusta kirkonkylälle

(Työpäiväkirja 29.3.2019.)

Kirjan alussa lukijalle esitellään tarinan lähtötilanne, juonen alku. Alussa tuodaan julki myös jokin ongelmatilanne, johon juonen eteneminen pohjautuu. (Linturi 2014, 43.) *Annan tarinassa* alkutilanne on sota ja evakkomääräyksen saaminen. Nämä sysäävät tarinan liikkeelle. Leskelän ym. (2015, 190) mukaan selkotarina on hyvä aloittaa toiminnalla. Toiminta esittelee tarinan maailman, mutta myös houkuttelee selkolukijaa lukemaan lisää.

Tämän jälkeen juoni kulkee kohti käännettä (Linturi 2014, 43). Koska *Annan tarinassa* on kaksi juonta, tapahtuu tarinassa myös kaksi käännettä. Pääjuonen käänne tapahtuu, kun Anna pääsee karjan kanssa kaupunkiin, jossa karja ja Anna pääsevät junaan. Sivujuonessa

tapahtuu käänne samoihin aikoihin: Anna tapaa Paavon. Käänteiden jälkeen myös juonen tunnelma vaihtuu: alkaa seesteisempi aika. Juna kuljettaa Annan ja karjan evakkopaikkakunnalle, raskas taivaltamien päättyy. Annan sisäinen miljöö muuttuu toiveikkaaksi Paavon vuoksi. Nämä tunnelman muutokset perustuvat selkotarinan positiiviseen vireeseen. Tarina kääntyy kohti onnellista loppua.

2. Evakkomatka

6. Kirkonkylältä matka jatkuu

7. Ensimmäinen pysähdys

8. Matkalla

9. Pysähdys

10. Matkalla

3. Kohtaaminen

11. Pysähdys

12. Matkalla

13. Pysähdys, Anna tapaa Paavon

14. Junan odotusta, Paavo tulee saattamaan Annaa

15. Junamatkalla

4. Vihdoinkin perillä

16. Juna-asemalta Hilkan ja Veikon luo

17. Uudessa talossa, Anna kirjoittaa Paavolle kirjeen

18. Syystyöt

19. Tanssit ja joulu, Paavo vastaa Annalle

20. Kevättyöt ja odotusta kotiinpaluusta, Anna kirjoittaa Paavolle

(Työpäiväkirja 29.3.2019.)

Juoni loppuu yleensä tilanteen ratkeamiseen. Myös tarinan päähenkilön tunnetila usein muuttuu. (Linturi 2014, 43.) *Annan tarinan* lopuksi Anna perheineen palaa kotiin. Anna ja Paavo jatkavat kirjeenvaihtoa ja kohtaavat vielä kotimatkillakin. Anna palaa kotiin Paavoon ihastuneena ja evakkomatkan loppumisesta onnellisena. Alun huoli ja murhe on tarina lopussa vaihtunut iloiseen tunnetilaan.

5. Takaisin kotiin

21. Isä lähtee katsomaan kotia
22. Anna ja muutkin perheestä lähtevät
23. Matkalla, Anna ja Paavo kohtaavat
24. Anna tulee lehmineen kotiin
25. Kodin rakentamista, uuden elämän aloitusta, Anna kirjoittaa Paavolle

(Työpäiväkirja 29.3.2019.)

Annan tarina loppuu selkokirjoille tyypilliseen tapaan. Leskelän ym. (2015, 146) mukaan lopetuksessa tarinan aihe sidotaan yhteen ja tarinalla on selkeä lopetus. Lisäksi selkokirjojen lopetus on usein onnellinen ja/tai se sisältää jonkin opetuksen tai päätelmän.

Sexton (2006, 70-71) on todennut, että juonessa keskeisintä ovat syy ja seuraus -suhteet. Tapahtumia ei tule esittää vain toinen toisensa jälkeen, vaan niiden tulee olla seurausta edellisen tapahtuman lopputulemasta.

Annan tarinassa tapahtumat eivät ole toisistaan irrallisia. Alun evakkomääräyksen vuoksi aloitetaan matkan valmistelut (luvut 1-3), minkä jälkeen matka alkaa (luvut 4-13). Matkaa jouduttavat esimerkiksi saksalaisten kohtaaminen sekä eläinten ruoan loppuminen. Lisäksi Paavon tapaaminen on syy siihen, että Anna jaksaa jatkaa matkaa ja uskoa tulevaisuuteen. Matkaa hidastavat muun muassa lehmän poikiminen, räjäytetty silta sekä väsymys. Junamatka kaupungista maalle evakkoon on pitkän kävelymatkan loppu ja päättää karjan kuljettamisen (luvut 14-16).

Evakkopaikassa Annan perheineen on hyvä olla, sillä Hilka ja Veikko kohtelevat heitä hyvin (luvut 17-20). Tämä johtuu siitä, että jo talvisodan aikaan Hilkan ja Veikon luona asui evakkoperhe. Lisäksi talvisodan aikaan Hilkan isän ollessa rintamalla, hän kirjoitti nähneensä evakkojen hädän ja halusi heistä pidettävän huolen.

Tarinan loppu rakentuu kotiin paluulle Lappiin (luvut 21-25). Lapin sodan loppuminen on seurausta takaisin paluulle.

Annan tarinan juonessa historia konkretisoituu sekä Lapin sodan aikaisen kotirintaman elämän että nuorten naisten karjan kuljetusmatkan kuvauksissa. Historian faktoista esitän

vain ytimen enkä kuvaa historiaa yksityiskohtaisesti, jolloin tarina pysyy selkeänä ja helppona hahmottaa. Historiakirjoituksiin pohjautuva juoni rakentuu kohtauksiin, joihin on poimittu yksittäisiä historiaa tukevia kohtauksia, kuten karjan ja nuorten naisten junan odotus juna-aseamalla. Tämä kuvaa sodan aikaa, jolloin junia oli vähän ja nekin oli määrätty ensisijaisesti armeijan käyttöön. Saksalaiset sotilaat olivat Lapin sodan toinen osapuoli ja siksi hekin rakentavat *Annan tarinassa* juonta. Kun sodan aikana vaatteista ja kengistä on pulaa, saa Annan uudet kengät saksalaiselta sotilalta, joka on leiriytynyt lähitienoolle, ja joka on Inkerin ihastus.

Myös sivujuonessa, Annan ja Paavon rakkaustarinassa sodan historia tulee ilmi muun muassa nuorten kirjeenvaihdon kautta. Paavon ollessa sotarintamalla leirit vaihtuivat nopeasti eikä posti aina tavoittanut sotilaita. Anna ei saa Paavolta kirjettä ja pelko Paavon kaatumisesta valvottaa Annaa. Näin myös Annan sisäinen miljöö rakentaa sodan miljöötä.

Sainio ja Rajala (2002, 26-30) ovat jakaneet selkokirjoittamisen prosessin neljään. He ohjeistavat käyttämään listaa asiatekstin kirjoittamisen tukena, mutta eivät sulje pois sen käyttöä kaunokirjallisessa prosessissakaan.

Selkotekstin rakentaminen alkaa tekstin tavoitteen määrittelyllä, suunnittelulla.

Selkokirjailija tekee lukijaan liittyviä valintoja: hän pohtii aihetta, mietti tekstin kohderyhmää sekä suunnittelee tekstin sanomaa. Tämän jälkeen suunnittelu jatkuu selkeällä aiheen jäsentelyllä, jolloin selkokirjailija muun muassa rajaa aihetta sekä listaa tekstin avainkohtia. (Sainio ym. 2002, 26-27.)

Sainion ja Rajalan listauksen kaksi viimeistä kohtaa liittyvät itse kirjoittamiseen.

Kolmannessa kohdassa tekstin kirjoittaminen jaetaan kymmeneen alakohtaan. Kohdissa käydään läpi selkotekstin perusteita muun muassa tekstin rakenteiden helppoutta, lauseiden sidosteisuutta sekä selkolukijan kunnioittamista tekstillä. Neljännessä jaottelun kohdassa tähdennetään konkreettista tekstin tarkistamista selkolukijan avulla. (Sainio ym. 2002, 26-30.)

Sainion ja Rajalan (2002) listaus on kronologisesti etenevä ja perusteet sisältävä. Se palvelee mielestäni hyvin selkotekstin kirjoitusprosessia, mutta on melko tekninen.

Fiktio kirjoittaminen on enemmän kuin tekninen suoritus, sillä kaunokirjallisen tekstin

tarkoitus ei ole pelkästään informaation välittäminen, kuten asiatekstin. Sen tarkoitus on olla myös luova ja persoonallinen ja siten herättää lukijassa tunteita.

Luovuus ja persoonallisuus eivät ole vapaasti käytettävissä *Annan tarinan* suunnittelussa. Koska *Annan tarina* perustuu faktoihin, on historian pääkohtien, kuten esimerkiksi vuosilukujen oltava täsmälliset. Luovuutta ja persoonallisuutta voin sen sijaan käyttää miljöissä, henkilöhahmoissa sekä juonessa: kenet Anna tapaa? Missä kohtaa matkaa räjäytetty silta estää kulun? Mitä Anna tuntee? Voin yhdistellä palapelimäisesti historian faktoja ja ideoitteni fiktiota uudeksi tarinaksi.

Selkoteksti on lukijaystävällistä tekstiä. Siksi kohderyhmän miettiminen selkotarinan suunnitteluvaiheessa on tärkeää. Koska selkokirjallisuudessa on tällä hetkellä suurin tarve aikuisille suunnatussa kirjallisuudessa, olen suunnitellut *Annan tarinaa* fokuksena nuoret aikuiset ja aikuiset. Näin myös koko trilogian kohderyhmä pysyy samana ja on yksi kirjoja yhdistävä seikka. Käsittelen aihetta ja teemoja aikuisten näkökulmista, jolloin tarina sisältää selkolukijan näkökulmasta vaikeitakin asioita, esimerkiksi väkivaltaa.

Käsittelemällä hankaliakin aiheita uskon tarjoavani aikuisille selkolukijoille sekä haastetta, mutta myös monipuolisen tarinan. Lisäksi tarina tarjoaa naislukijoille samaistumispintaa sodan miljööseen. Kun käsittelen sota-aikaa naisen näkökulmasta, enkä perinteisesti miehen, koskettaa tämä uskoakseni myös maahanmuuttajanaisia.

Koska *Annan tarinan* kohderyhmänä ovat nuoret aikuiset ja aikuiset (sis. vanhukset), on kieli aikuisille suunnattua. Selkokielen taso voi olla osalle selkolukijoista haastava, sillä se on melko lähellä selkeää yleiskieltä. Kielellisesti tarina avautuukin parhaiten suomen kieltä äidinkielenään puhuvalle sekä suomen kieltä jo useamman vuoden opiskelleelle lukijalle. *Annan tarinan* selkokieli tulee olemaan tasoltaan samanlaista kuin trilogian kahdessa aiemmassa teoksessa.

3.3.1. Historiallinen miljöö

Miljööllä tarkoitetaan sitä ympäristöä, jossa tarinan henkilöt elävät. Ympäristöt voivat olla fyysisiä tai psyykkisiä, todellisia tai keksittyjä. (Linturi 2014, 33.) Fiktiossa miljööt ovat

monitasoisempia kuin faktassa. *Annan tarinan* pohjana olevissa tietoteoksissa miljöinä ovat usein Lappi ja sota, karjan kuljetusmatkat tai sodan jälkeinen Lappi. Nämä miljööt luovat tarinaan yhdentasoista rakennetta. Fiktio odotettu tarinan monitasoisuus syntyy todellisen miljöön lisäksi keksitystä sekä henkisestä miljööstä.

Historiaan pohjautuvan romaanin miljöön rakentaminen alkaa jo suunnitteluvaiheessa. Lahtisen (2008, 97) mukaan ajankuvan rakentamisen pääpaino on kirjoitusprosessin alussa: tiedonkeruu- ja suunnitteluvaiheessa. Kun kirjailija tutkii teoksensa pohjaksi historiakirjoituksia, alkavat suunnitelmat kirjasta hahmottua.

Historiallisen teoksen miljöön rakentamista nimitetään koodaamiseksi. Kirjailija koodaa eli suunnittelee ja lopulta kirjoittaa henkilöhahmojen ja juonen kautta historian ajankuvaa. Näitä koodeja lukija vastaanottaa ja luo niistä itselleen teoksen tapahtumapaikan ja -ajan. Koodeja on kahdenlaisia: yleiskoodeja sekä erikoiskoodeja. Yleiskoodit sisältävät kaikille tuttua tietoa, kun taas erikoiskoodien purkaminen vaatii lukijalta aiheen tarkempaa tuntemusta. Parasta on, jos kirjailija käyttää teoksessaan molempia koodeja. (Lahtinen 2008, 95.)

Annan tarina sisältää sekä yleis- että erikoiskoodeja. Tarinan kohderyhmistä vanhukset pystyvät purkamaan tarinasta sekä yleis- että erikoiskoodeja. Osa heistä on itse kulkenut Lapin sodan karjan kuljetusmatkan tai aihe on muulla tavalla koskettanut heitä. Heidän kohdallaan ymmärtämiseen riittää useinkin pelkkä asioiden kuvaus. Sen sijaan kohderyhmistä maahanmuuttajilla ja kantasuomalaisilla nuorilla saattaa olla haasteita jo yleiskoodienkin kanssa. He hyötyvät tarinan selittävästä osista, joissa esimerkiksi henkilöhahmot perustelevat päätöksiään ja tekojaan sodan asettamisissa puitteissa.

Selkokirjoittamisen ohjeistusten mukaan miljöö tulisi rakentaa selkeästi johonkin aikaan ja paikkaan. Selkokaunokirjoissa yleisesti suosittu miljöö on realistinen ja tapahtumat on sijoitettu arkisiin, tavallisiin ympäristöihin. Selkokielen kohderyhmien kannalta tuttu miljöö on kaikkein helpoin hahmottaa. Se on myös selkokirjailijalle mutkattomin ympäristö. Miljöön kuvailu ei kuitenkaan ole kovin suuressa roolissa selkokirjoissa. Yleensä kuvailuun käytetään vain muutama kappale. (Leskelä ym. 2015, 147-149.)

Annan tarinan todellinen miljöö rakentuu Lapin sotaan ja kotirintamaan. Tarinasta puuttuvat sotarintaman kuvaukset, sillä tavoitteena on luoda kuvaa sota-ajan

kotirintaman tapahtumista sekä tuoda näkyviin suomalaisen naisen historiaa. Naisnäkökulman vuoksi kotirintaman valinta tapahtumien päämiljööksi oli luonnollinen. Tuossa ympäristössä suomalainen nainen toimii omana itsenään hänelle tutussa ympäristössä. Joidenkin miljöiden toissijaisuus, esimerkiksi lypsy laitumella, ei tee niistä turhia. Nuo miljööot ovat merkittävä osa tarinan kokonaismiljööitä.

Annan tarinassa on myös keksittyjä ja henkisiä miljööitä. Henkinen miljöö näkyy teoksessa muun muassa siinä, mitä henkilöhahmot tekevät ja mitä saavat tehdä. Henkisellä miljööillä on suuri vaikutus sekä henkilöhahmojen tapaan toimia että koko teoksen juoneen. (Lahtinen 2008, 99.) Henkinen miljöö näkyy muun muassa Annan ja Paavon suhteessa sekä Inkerin haaveiluissa (työpäiväkirja 1.4.2019). Näillä henkisillä miljööillä haen syvyyttä henkilöhahmoihin. Keksittyinä miljööinä toimivat muun muassa kyläyhteisöt, joissa naiset vierailevat evakkomatalla.

Annan tarinassa sodan vastamiljööinä kulkee Annan ja Paavon rakkaustarina. Rakkaustarina rakentaa sodan miljööeseen toivoa ja iloa. Se luo vastakohtia niin konkreettisilla kohtaamisilla, mutta myös tunteilla ja päätöksillä, joita Anna ja Paavo käyvät läpi.

Annan tarinan sijoittuminen menneeseen aikaan, Lapin sotaan vuosina 1944-1945, ei ole selkolukijalle kaikkein helpoin miljöö. Ensinnäkin selkolukijalla ei useinkaan ole tietoa menneistä tapahtumista, esimerkiksi talvisodan jälkeen tuli jatkosota ja jatkosodan jälkeen Lapin sota. Näin ollen selkokirjailijan on päätettävä, millä hän pyrkii paikkaamaan lukijan tiedolliset aukot. *Annan tarinassa* tuen miljööön hahmottumista muun muassa laatimalla kirjan alkuun infotekstin, jossa kerron Lapin sodasta suhteessa Suomen muihin sotiin (työpäiväkirja 18.2.2019).

Toiseksi historiaa käsittelevissä teksteissä on usein selkolukijalle vaikeita sanoja. Vaikka yleiskieltä lukevalle sanat olisivat yleiskoodeja, ovat ne usein selkolukijalle erikoiskoodeja. Tekstissä voi olla sanoja, joita ei enää nykyään käytetä, esimerkiksi sotasensuuri. Sanojen käyttö on kuitenkin tärkeää, sillä ne rakentavat teoksen ajankuvaa. Selkokirjailija voi ratkaista tämän ongelman, laatimalla kirjan alkuun sanaluettelon, jossa hän selittää vaikeaksi katsomiaan sanoja. On kuitenkin varottava, ettei selityksestä tule tyyliltään opetuksellista. Tämä saattaa rikkoa tarinan tunnelman ja synnyttää selkolukijassa

alemmuuden tunteen. Selkolukijoissa on aina niitäkin henkilöitä, joille aihe ja siihen liittyvät sanat ovat tuttuja (Leskelä ym. 2015, 143).

Selkokirjan haasteellista miljöötä voidaan tukea myös kuvin. Tärkeintä on, että kuva on yhtenevä esillä olevan tekstin kanssa, jotta selkolukija voi hakea kuvasta tukea ymmärtämiseen. Tämän lisäksi on syytä huomioida kuvan yksityiskohtia, etteivät ne vaikeuta hahmottamista. Jos käytössä on monia kuvia, on hyvä tarkkailla myös kuvien suhdetta toisiinsa. Myös symbolisia kuvia on hyvä välttää, sillä esimerkiksi eri kulttuureista tulevilla ihmisillä samat symbolit eivät välttämättä aukene samalla tavalla. (Virtanen, 2009, 133-134.)

Annan tarinassa kuvat ovat tärkeässä roolissa. Suomen armeijan arkiston (SA-Arkiston) autenttisten kuvien liittäminen tarinaan tukee tekstin ymmärrystä, mutta ennen kaikkea kuvat rakentavat sodan maailmaa.

3.3.2. Henkilöhahmot

Kaunokirjallisessa tekstissä henkilöahmo on hän, jolle tarina tapahtuu, ja jota kuvataan niin ulkoisesti kuin sisäisesti (Hosiaislouma 2003, 303).

Selkokirjoissa henkilöahmojen määrä on vähäinen, sillä selkolukijan saattaa olla vaikea hahmottaa ja muistaa lukuisia henkilöahmoja. Tutkimusten mukaan selkotarinassa on keskimäärin 2-4 päähenkilöä sekä 3-11 taustahenkilöä. Jos henkilöahmoja on paljon, voi selkokirjailija auttaa selkolukijaa liittämällä henkilöluettelon kirjan alkuun tai loppuun. Luettelosta voi löytyä myös henkilöahmojen kuvat sekä heidän väliset suhteet. (Leskelä ym. 2015, 156-157.)

Henkilöahmojen luomisessa on tärkeää pohtia, minkä arvoinen kukin hahmo tarinan juonen kannalta on. Kirjailija ei voi kuvata kaikkia tarinan henkilöahmoja yhtä laajasti. Tarinan päähenkilö on henkilö, jonka elämää kuvataan yksityiskohtaisimmin, sillä hän on henkilö, jolle asiat tarinassa tapahtuvat. Päähenkilö on siis tarinan kannalta arvokkain, kun taas jotkut taustahenkilöt, jotka vain käväisevät taustalla, eivät ole juonen kannalta oleellisia. (Sexton 2006, 53.)

Adam Sexton (2006) jakaa henkilöahmot kolmeen sen mukaan, millainen heidän asemansa ja arvonsa tarinan juonen kannalta on.

Kolmannen asteen henkilöahmo (Tertiary Character) esiintyy tarinan taustalla. Sextonin (2006, 532) mukaan kolmannen asteen henkilöahmo on juonen huomaamattomin henkilö. Nämä henkilöahmot ovat tarpeellisia tarinassa vain hetken, esimerkiksi Annan kohtaamat lotat, jotka kansakoulun pihassa tarjoavat evakkomatkalaisille ruokaa. Vaikka lotilla on tarinan miljöön luomisessa tärkeä rooli, eivät he häiritse merkittävästi päähenkilön roolia. Tämä on Sextonin (2006, 54) mukaan ominaista kolmannen asteen henkilöahmolle.

Toisen asteen henkilöahmo (Secondary Charanter) on jo hyvin lähellä päähenkilöä. Sexton (2006, 55) määrittelee hänet ristiriitaiseksi (*inconsistent*) ja samalla uskottavaksi (*plausibly*). Tällainen hahmon ristiriitaisuus tekee hänestä mielenkiintoisen. Annan ystävä, Inkeri toimii tarinassa toisen asteen henkilöahmona. Inkerin uskottavuus rakentuu hänen suorittamaansa karjan kuljetustehtävään sekä siihen, miten hän kantaa vastuun perheensä elannosta kuten muutkin pohjoissuomalaiset nuoret naiset. Inkerin epäjohtonmukaisuus syntyy hänen haaveestaan karata saksalaisen sotilaan kanssa. Inkerin tehtävä tarinassa on kuvata suomalaisen naisen moninaisuutta. Kaikki nuoret naiset eivät halunneet tulevaisuudeltaan perheenemännän arkeen. Sodan miljöössä saksalaiset sotilaat tarjosivat toisenlaisen tulevaisuuden. Koska elämä oli sodan ja evakkomatkan vuoksi muutoksessa, kuvaavat myös Inkerin haaveet ja toiveet tätä mahdottomuutta.

Myös Paavo on *Annan tarinassa* toisen asteen henkilöahmo. Paavo on suomalainen sotilas, jonka Anna tapaa evakkomatalla. He tutustuvat, ihastuvat ja aloittavat kirjeenvaihdon. Paavon tehtävä tarinassa on vahvistaa sodan miljöötä, mutta myös toimia sivujuonen, rakkaustarinan toisena päähenkilönä. Toisaalta Paavo on uskottava ja luotettava sotilaan roolissa. Toisaalta hän ei vastaa Annan kirjeeseen, mikä tekee hänestä epäjohtonmukaisen: oliko hän tosissaan toivoessaan Annalta kirjettä?

Toisen asteen henkilöahmolle on ominaista myös se, että hän yllättää tarinassa (Sexton 2006, 55). Inkeri yllättää, ihastuu evakkomatalla saksalaiseen sotilaaseen ja karkaa viettämään iltaa tämän kanssa. Tämä rakentaa kuvaa nuoruuden naiviudesta sekä sitä,

että vaikka sota asettaa Inkerin toimimaan tietyllä tavalla, on hänessä kuitenkin nuoruuden impulsiivisuus ja vilpitön usko toisenlaiseen elämään. Paavo puolestaan yllättää tilanteessa, jossa hän tapaa Annan sattumalta Annan kotiinpaluumatkalla. Paavo toivoo Annalta taas kirjettä. Epävarmuuden kuvaaminen rakkaustarinassa heijastaa sodan tuomaa epävarmuutta kaikesta, myös ihmissuhteista.

Päähenkilö (Primary Character) on nimensä mukaisesti henkilö, joka näkyy koko tarinan ajan. Hänen käytöksensä perustuu motiiviin toimia tietyllä tavalla. (Sexton 2006, 56.) Lahtisen (2008, 99-100) mukaan teoksen päähenkilö vaikuttaa merkittävästi teoksen historiakuvaan. Tätä kokonaisuutta rakentavat muun muassa se kuka päähenkilö on ja mikä on hänen asemansa yhteiskunnassa. Kuvaavaa on myös se, millainen vaikutusmahdollisuus päähenkilöllä on omaan elämäänsä sekä miten hän keskustelee teoksessa kuvatun historian kanssa.

Koska *Annan tarina* käsittelee Lapin sotaa kotirintaman ja suomalaisen naisen näkökulmasta, on tarinan päähenkilö Anna, nuori lappilainen nainen. Tutkiessani Lapin sodan historiaa, ymmärsin nuorten naisten tärkeän roolin kuljettaessaan karjaa pois sodan jaloista. Koska tavoitteenani on kertoa suomalaisen naisen historiaa, haluan nostaa esiin suomalaiseen naiseen liittyviä tapahtumia sekä selviytymistarinoita. Siksi valitsin tarinan päähenkilöksi nuoren naisen. Naisen historiaa kuvataan niin yksilön, Annan kuin koko naisryhmän kautta.

Anna on syntynyt sekä faktasta että fiktiosta. Tietokirjojen faktat karjaa kuljettaneista nuorista naisista sekä kuvien minussa herättämät mielikuvat ja tunteet, ovat rakentaneet Annan. Anna on ulkoiselta olemukseltaan tietokirjojen kuvien kaltainen, mekkoasuinen nuori nainen. Sisäisesti hän on periksiantamaton ja vastuun kantava. Suomalaista naista on perinteisesti pidetty sotavuosien vahvana selviytyjänä (Mahlamäki 2005, 86). Annasta löytyvät nämä piirteet, sillä Annan toiminnan motiiveina ovat sota, vastuu ja rakkaus.

Suomalainen nainen tunsi aika ajoin väsymystä työstä ja vastuunkannosta. Sodan vuodet olivat pitkät, jota myös Annan pitkä evakkomatka kuvaa. Välillä Annakin itkee jätettyä kotia, kipeitä jalkojaan ja eläinten kohtaloa, mutta tietoisuus omasta tehtävästä saa hänet jatkamaan matkaa. Sodan vastapuolelle ei saa näyttää heikkoutta, on taisteltava isänmaan puolesta, on jaksettava. Annan luonteenpiirteet kuvastavat suomalaisen naisen

niitä luonteenpiirteitä, jotka olivat voimanlähteenä työhön ja jotka mahdollistivat selviytymisen (Mahlamäki 2005, 88). Jos Annan henkilöahmolta puuttuisi nuo piirteet, olisi hän toisenlainen.

Taustatyötä tehdessäni en nähnyt tarinoita sotavuosien suomalaisesta naisesta, joka olisi luovuttanut. Historiankirjoitukset eivät tue tällaista kuvaa, vaikka suomalainen nainen ei uskoakseni ollut tuolloinkaan homogeeninen ryhmä naisia. Anna, joka olisi hylännyt perheensä karjan, on toki mielenkiintoinen asetelma. Selkolukijan kannalta se on mielestäni hankala hahmottaa. Asetelma vaatisi paljon Annan sisäisen maailman kuvausta, mikä on sekolukijan kannalta melko haasteellinen ympäristö.

Se, miten Anna lopulta selkolukijalle avautuu, ei ole luultavasti yhtenevä. Vanhukset ja maahanmuuttajatkin saattavat liittää Annan omakohtaisia kokemuksiaan. Ne, jotka eivät ole kokeneet elämässään sotaa ja pakenemista tai joita sodan miljöö ei kiinnosta, saattavat keskittyä Annan ja Paavon rakkaustarinaan. Selkolukijoiden heterogeenisyyden vuoksi, juoni sisältää nämä kaksi tarinaa.

Annan tarinassa taustahenkilöitä on kymmenen. Heitä ovat Annan vanhemmat, pikkuveli Antti, pikkusiskot Kerttu ja vauva sekä mummo. Taustahenkilöihin lukeutuvat myös Annan ystävä Inkeri, ihastus Paavo sekä Hilka ja Veikko, joiden luo Anna perheineen päätyy evakkomatallaan. Lyhyempiä vierailuja tarinassa tekevät lotat, poliisi, saksalaiset ja suomalaiset sotilaat sekä Hilkan vanhemmat. (Työpäiväkirja 28.2.2019.)

Henkilöhahmojen erottaminen toisistaan selkotarinassa ei ole yksiselitteistä. Useinkaan pelkän nimen liittäminen henkilöahmoon ei riitä, sillä se ei takaa kokonaiskuvan rakentumista selkolukijan mielessä. Parasta on liittää henkilöahmoin selkeästi tunnistettavia ominaisuuksia tai yksityiskohtia ja viitata niihin tarinan edetessä. (Leskelä ym. 2015, 157-158.)

Koska koti, perhe, ystävyys ja rakkaus ovat useille selkokulkijoille tuttuja ympäristöjä, olen rakentanut *Annan tarinan* henkilöahmot näiden ympärille. Tutuista ympäristöistä henkilöahmojen hahmottaminen on helpompaa. Henkilögalleriaan olen luonut selkeyttä muun muassa käyttämällä Annan vanhemmista pelkästään yleisnimiä äiti ja isä. Lisäksi isän sotarintamalla saatu vamma rajoittaa muun muassa hänen työntekoaan. Tämä isään liitettävä yksityiskohta toistuu tarinassa. (Työpäiväkirja 17.2.2019.)

Sexton (2006, 58-60) kehottaa kirjailijaa laatimaan kaikista päähenkilöhahmostaan listauksen, jonka avulla operoida tarinassa. Henkilöhahmoa koskeviin, yleisluonteisiin kysymyksiin vastaamalla kirjailija löytää henkilöhahmolleen syyt puhua ja toimia tavalla, jota hän tarinassa tekee. Kysymykset ovat kattavat ja jokainen pohtimisen arvoinen, vaikka kirjailija ei kaikkea tietoa suoranaisesti tarinassa käyttäisikään:

- What is your character's name (and nickname, perhaps), sex, age, ethnicity, religion? What is her place of birth and region where she was reared, level of education, occupation, income, class, political affiliation?
- Who are your character's friends and lovers?
- What are her habits, best qualities, worst faults, favorite foods and vacation destinations and sports and books and movies and songs?
- What makes her happy, sad, angry?
- Who or what does your character love and hate the most?
- What is your character's secret ambition? What is her darkest secret?
- Finally, and perhaps most important of all...
- What does your character want, right now, more than anything else in the world? Just as desire lies at the heart of story structure, it is the essence of characterization, as well. If your protagonist (or other central character) doesn't want something, and want it badly, you need to prepare more before proceeding.

Henkilöhahmojen suunnitteluun on hyvä varata runsaasti aikaa. Lahtisen (2008, 99) mukaan perusteellisesti rakennettu henkilöhahmo on hahmon uskottavuuden ja elävyyden perusta. Sextonin listauksen mukaan rakennettu henkilöhahmo on hyvä lähtökohta, vaikka vasta kirjoitusprosessi näyttää millainen henkilöhahmo todella on. Prosessin aikana henkilöhahmo kehittyy omaksi persoonakseen. Hyvin usein sellaiseksi, jollaista kirjoittaja ei alun perin suunnitellutkaan.

Siksipä Annakaan ei ole syntynyt pelkän listauksen pohjalta, vaikka olen sellaisen hänestä laatinut (Työpäiväkirja 28.2.2019). Anna ilmestyi minuun jo paljon aikaisemmin ja yllättäen:

Olen alkanut nähdä Annan yhä selvemmin. Hän seisoo lappilaisen pirtin ikkunan edessä selkä minuun päin. Anna katsoo ikkunasta näkyvää järvimaisemaa. Rantojen takana kohoavat vaarat. Anna odottaa. Tämä on tarinan lähtötilanne. Anna odottaa minulta lupaa lähteä liikkeelle. Pirtti on selkeä, tumma, yksinkertainen. Vain ikkunasta kajastava valo.

(Työpäiväkirja 4.2.2019.)

Tuolloin Anna sai sielunsa.

4. POHDINTAA

Selkokieli on suomen kielen muoto. Se on sanastoltaan, sisällöltään sekä rakenteeltaan yleiskieltä selkeämpää suomea. Selkokieli helpottaa tekstin ymmärtämistä henkilöillä, joilla on kielellisiä haasteita. Vuoden 2019 tarvearvion mukaan Suomessa on jopa 750 000 henkilöä, jotka hyötyvät selkokielestä. Selkokielen tarvitsijoiden määrä on ollut kasvussa viime vuosina. Kuitenkin selkokieliä kaunokirjoja julkaistaan Suomessa vuosittain vain 10-20 kappaletta.

Tässä tutkimuksessa selkokieltä lähestyttiin selkokirjailijan näkökulmasta. Oman työpäiväkirjani avulla esittelin selkokirjan suunnittelua, jossa loin *Annan tarinaan* (työnimi) miljöö, henkilöhahmot sekä juonen.

Työpäiväkirjani on sekoitus tiedonkeruuta, ideoiden pohtimista, luovia hetkiä, mutta myös selkokirjoittamisen ohjeistuksiin liittyviä suunnittelun raameja. Työpäiväkirjastani näkyi, miten vähitellen tiedonkeruun lomassa kirjailijan luovuus alkoi käynnistyä. Kun aluksi kommentoin tietokirjojen lukemista, löytyi työpäiväkirjan lopusta jo tarinallisuutta.

Annan tarina on toisen maailmansodan aikaisista, Suomessa käydyistä sodista kirjoittamani trilogian viimeinen osa. Se kertoo Lapin sodasta kotirintaman ja suomalaisen naisen näkökulmasta. Tarinan miljöö ei ole selkolukijalle helppo. Se sijoittuu menneeseen aikaan ja sisältää hankalia sanoja. Lisäksi sota, väkivalta ja menetys saattavat aiheuttaa selkolukijassa negatiivisia tunteita. Siksi esitin sodan miljöö kaunokirjallisessa muodossa ja toin siihen toivoa rakkauteen pohjautuvalla henkilöhahmojen sisäisellä miljööllä. Lisäksi johdattelin selkolukijan miljööseen kirjan alun Lapin sotaan liittyvällä infotekstillä sekä SA-Arkiston kuvilla läpi tarinan.

Selkotarinoiden henkilögalleria on suppea. Yleensä selkokirjoissa on 2-4 päähenkilöä sekä 3-11 sivuhenkilöä. *Annan tarinan* päähenkilönä on Anna, joka kuljettaa karjaa muiden pohjoissuomalaisten nuorten naisten tavoin sodan jaloista turvaan. Taustahenkilöitä tarinassa on kymmenen. Selkotarinassa on tärkeää, että henkilöhahmot erottuvat toisistaan selkeästi. Pelkkä etunimen mainitseminen ei aina riitä. Koska koti, perhe, ystävyys ja rakkaus ovat useille selkokulkijoille tuttuja ympäristöjä, rakensin *Annan*

tarinan henkilöhahmot näiden ympärille. Lisäksi loin henkilögalleriaan selkeyttä muun muassa käyttämällä Annan vanhemmista yleisnimiä äiti ja isä.

Annan tarinan juoni on kronologinen. Se ei sisällä selkotarinan hahmottamista vaikeuttavia useita sivujuonia eikä takaumia. Tarinalla on selkeä alku: evakkomatkalta lähtö, keskikohta: seesteisemmän elämän alkaminen ja loppu: kotiinpaluu, mikä on selkotarinalle tyypillinen juonirakenne. Esittelen juonen kulun kirjan alussa sisällysluettelonä. Sisällysluettelo helpottaa juonen kulun seuraamista, tukee lukemista sekä muistamista.

Selkokieltä on tutkittu Suomessa vähän. Jotta selkokieli pystyisi palvelemaan monipuolisesti yhä laajenevaa selkokielen tarvitsijoiden määrää, tulisi tutkimustakin monipuolistaa. Selkokirjallisuuden piiristä lisää tutkimusta tarvitaan muun muassa selkokirjan ja lukijan välisestä kohtaamisesta. Tätä tutkimusta voisi toteuttaa esimerkiksi selkokirjalukupiireissä. Koska selkokieli on lukijalähtöistä kieltä, tulisi myös selkolukijoiden tarpeita kartoittaa. Missä muodossa lukeminen on mielekästä: kuunteleminen vai fyysinen kirja? Fyysinen kirja vai e-kirja?

Selkokirjoittamisen prosessi jatkuu pro gradu -työssäni, jossa dokumentoin tämän tutkimuksen suunnittelutyön pohjalta valmistuvan selkokiellisen kaunokirjan, *Annan tarinan* kirjoitusprosessia.

5. LÄHTEET

Heikkinen, Jaakko, Jaakkola, Pauli, Kantola, Kari & Palosaari Helena (toim.) (2006) *Minun evakkomatkani. Kuusamolaisten evakkomuistoja*. Kuusamo: Kuusamo-Seura ry.

Heiskanen, Kirsi (1994) Selkokieli – lause- vai tekstitason selkeyttä? Teoksessa Ari Sainio (toim.) *Selkoa selkokielestä*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Hietasaari, Marita (2015) *Sodan muisti*. Helsinki: Avain.

Hintikka, Onerva (2016) *Pako Lapin sodasta*. Helsinki: Maahenki Oy.

Hosiaislouma, Yrjö (2003) *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Juusola, Markku (2019) *Selkokielen tarvearvio 2019*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Selkokeskus.

Jääskeläinen, Miisa (2002) *Sana kerrallaan. Johdatus luovaan kirjoittamiseen*. Helsinki: WSOY.

Kallioniemi, Jouni (1989) *Lapin sota 1944-1945. Suursodan loppunäytös pohjoisessa*. Raisio: Teospiste Oy.

Knuuttila, Sanna-Leena (2019) *Työpäiväkirja*. Tekijän hallussa.

Kulki-Nieminen, Auli (2010) Selkoviestinnän yhteisölliset ja viestinnälliset tavoitteet. Teoksessa *Selkoistettu uutinen: lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lahtinen, Maiju (2008) Historiallisen romaanin ajankuvan rakentaminen. Teoksessa Juri Joensuu, Nora Ekström, Tuomo Lahdelma, Risto Niemi-Pynttari (toim.) *Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen*. Jyväskylä: Atena.

Leskelä, Leealaura (2019) *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Helsinki: Leealaura Leskelä ja Kehitysvammaliitto.

Leskelä, Leealaura & Kulki-Nieminen, Auli (2015) *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Tekijät ja Kehitysvammaliitto.

- Linturi, Jenni (2014) Aineisto kirjoittajan apuna. Teoksessa Emilia Karjula (toim.) *Kirjoittamisen taide ja taito*. Turku: Atena.
- Mahlamäki, Tiina (2005) *Naisia kansalaisuuden kynnyksellä. Eeva Joenpellon Lohja-sarjan tulkinta*. Helsinki: SKS.
- Pehkonen, Kirsi (2018) Käsikirjoituksesta kirjaksi. Miten kirjailijat muokkaavat tekstiään? Kouvola: Reuna.
- Rauma, Iida (2014) Romaanin rakenteesta. Teoksessa Emilia Karjula (toim.) *Kirjoittamisen taide ja taito*. Turku: Atena.
- Sainio, Ari (1995) Selkokirjoittamisen prosessi. Teoksessa Johanna Juvonen & Päivi Fadjukoff (toim.) *Selko-oppimateriaalin tekijän opas*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Sainio, Ari & Rajala, Pertti (2002) Ohjeita selkokirjoittajille. Teoksessa Hannu Virtanen (toim.) *Selko-opas*. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opiké.
- Sampson, Michael R., Ortlieb, Evan & Leung, Cynthia B. (2016) Rethinking the writing process: What best-selling and award-winning authors have to say. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 2016:3, 1-11.
- Sexton, Adam (2006) Characterization: Sense and sensibility. Teoksessa *Master class in fiction writing. Techniques from Austen, Hemingway, and other greats. Lessons from the all-star writer's workshop*. USA: The McGraw-Hill Companies.
- Sexton, Adam (2006) Plot: The secret sharer. Teoksessa *Master class in fiction writing. Techniques from Austen, Hemingway, and other greats. Lessons from the all-star writer's workshop*. USA: The McGraw-Hill Companies.
- Sharples, Michael (1998) Being a writer. Teoksessa *How We Write: Writing as Creative Design*. London, GBR: Routledge.
- Svinhufvud, Kimmo (2007) *Kokonaisvaltainen kirjoittaminen*. Helsinki: Tammi.
- Tikkanen, Pentti H. (1999) *Lappi sodissamme*. Hämeenlinna: Karisto.

Tilastokeskus (2018) *Tieto- ja kaunokirjallisuuden sekä koulu- ja lastenkirjojen kokonaisnimiketuotanto 1980-2017*. Saatavilla:
https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/html/suom0002.htm (viitattu 5.2.2019).

Vernerinet (2019) *Selkosivut*. Saatavilla:
<https://verneri.net/selko/vapaa-aika/lukeminen/oikeus-lukea/> (viitattu 20.3.2019)

Vinni, Irja (1998) *Tekstistä selkoa. Kehitysvammaisten aikuisten selkokielisten ja yleiskielisten tekstien ymmärtäminen*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Virtanen, Hannu (2009) *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik.

Virtanen, Hannu (2014) *Selkokielen tarvearvio 2014*. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Selkokeskus.